

Egyszer kiegyenesedik az idő

Nagy Lászlóról, a *Csodafiu-szarvas* ürügyén

Magyar Napló, 2015

Evangéliumszerű költészet a Nagy Lászlóé. Persze modern értelemben, a maga viaskodásain túljutva; de szebb, mélyebb, ahogy ő mondja: „törvényt és könyvet hord” élénk.

Mindenesetre a törvény és a könyv árkusain úgy rajzolja lelkek számára a magyar lelket, saját lelkét; annyi egyéni színrel, annyi forró étellel telítve szigort és játékoságot, hogy az pusztá szó nem marad: hanem új megindulás lesz, egy új belső élet. Ami, mint bármily nagy munka, ki mástól is kaphatná az első feladatot, mint attól, aki beteljesítette. Noha az *Anyakép* tanúsága szerint: „Nagy lett a súlya e képnek, / naponként nőtt szakadatlan, / mihelyt én hozzáavattam / hazát, világot. / S hordtam, hogy lehessen boldog, / suhogtak bennem a sorsok, / törvények, álmok” – nagy lett a súlya, mert a legkevesbé sem elégiai nyugalomban telik, annál inkább egy máig is zajló dráma közepette! Mintha ma íródna, oly létfontosságú és kényelmetlenül érvényes: „Európa, íme, itt vagyok, / te félelemnek fókusz, / gyönyör és tör itt számosabb / mint a barbárok síkjain, / mezíten itt sikoltozok” (*Ha döng a föld*). És mégis: úgy igazi az életbecs („Makacs szívemet az élet / a tiedhez kösse!”), ha a létrehozott újdonság próbájához hív ki: „Berek-éjjeledből / bujj ki... / itt süt a nap, ide gyere” (*Rege a tűzről és a jácintról* – részlet).

Evangéliumszerű költészet? A magyar líra élettörténetére nézve mindenképp az üdvösség örömhíre. Miért?

Az igazán originális versvilágok mindegyikének külön törvénye van, ez igaz; másrésztől mindegyikben fellelhető ugyanaz a fáradhatatlanul végigvitt algoritmus: a teremtés továbbépítését, új kombinációit

ígérő törekvés, a világ valóságainak és a valóságok világainak egységesítési szándéka. Ez az alkotói közös szabály óvja meg a magába zárkózottságtól a Nagy László-líra csodálatosan heroikus magában állását.

Evangélium és költészet összevonva? A párhuzam Nagy László életművére nézve már csak azért sem lehet esetleges, vagy ha gyanú támadnék, hogy erőltetett közvetítői affektus – az sem, mivelhogy a megfelelés tárgyilag is könnyen belátható. Az ő lírájának örömhír jellege lefelől ugyanis meglétéből következik. De tovább! Hit és líra közös síkján nem egyenértékű-e, nem áll-e nyilvánvaló analógiai viszonyban az evangélista János kinyilatkoztatása („És az Ige testté lett és lakozék mi közöttünk...”) az elnevesült, szállóigévé vált Nagy László-féle sorral (mikor még a verscím – *Hegyi beszéd* – is odautal)? „Művelde a csodát, ne magyarázd...”

Aki a hitet és lírát nem rest, nem gyenge akarni, alighanem tökéletesen érti, hogy evangéliumi színezet és költészet ugyan kétféle létre utal, de itt nagyon is kapcsolatos kétféle lét rejtelme és szellemi világossága révén kerül szétszakíthatatlan viszonyba cselekvés és magatartás; továbbadott attitűd és sorsgondolat.

Profanizálni merészelve Jánost (írja ugyanis: „és láttuk az ő dicsőségét” – tudniillik a testté lett Ige dicsőségét): hogy lássuk, mint ölt testet a földszagú ige, lássuk artefaktum minőségében, rész szerint: hogyan s mivé művelte Nagy László a csodát, ahol a Magyar Napló kivételesen szép könyve – egy korábbi válogatás bővítetten ismételve, a *Csodafiu-szarvas*, Nagy László tollrajzaival és a kötetet tervező Nagy András által készített Nagy László-montá-

zsokkal. Gondolatkeltő, nagyvonalú ráadás a versekre!

A könyv, mint ahogy erről külön jelzés szól, elsősorban az ifjúságot keresi olvasójának. Az ember persze kissé bizonytalan a sejtésben: hol is az ifjúság évhatára. Úgy-hogy bízunk édes reménységgel: az örökifjak is olvasni fogják. Függetlenül attól, hogy e válogatás kétségkívül nélkülözi a Nagy László-i teljességet, sőt szolidan közelíti, miután kimaradtak belőle a költő mítoszi sűrűségű és komplikáltságú versdómjai. Minden válogatás korlátoz. És egyéni szempontú. Ezzel együtt a *Csodafiu-szarvas* nem halvány körvonal-képe Nagy László lírájának; nem árnyékolatlan, nem átmenettelen és nem árnyalatmentes. Az érzékeny vers-szomjú koros és kortalan ifjak ebből a szemelvénykötetből is felfoghatják és megérthetik, hogy a roppant életmű még úgynevezett egyszerűbb részleteiben is mennyire és mitől oly bámulatra érdemes és felkavaró.

Nemcsak a csoda, igazából a zsenialitás is magyarázhatatlan – egy érző, gondolkodó, összetett egyéniség tanok külső képébe való kivetítése felesleges erőlködés. „Bízom egyetlen pirkadatban, / bizalmam immár irthatatlan” – írja Nagy László az *Aranyalmafűm* című versében. Az ő eminens könyvpirkadata csakugyan szinte változatlan. Készült-e összeállítás a költeményeiből, amely immár alig meglepően ne az *Adjon az Istennel* kezdődne? A *Csodafiu-szarvas* nyitányául is ez a vers szolgál. S jönnek sorban az énekelő kedvű fiatal poéta mutatványai: *Dérültöt réten, Anyám ül, mint egy óriás, Az én szívem* – jönnek a versek, ahogy a fiatal költők életében érkeznek iskolák, irányzatok; az ember friss és ártatlan, még hajlamos hinni a híreknek, hinni a látszatoknak; tendenciák jönnek, egyik szót emel, a másik sarkall, félbeszakítja, kijavítja vagy szólni biztatja a költőt.

Nagy László költészetének nincs csak egyetlen kútja. De míg átéri alakulása korszakait (ezek terméséből bőséggel nyújt a *Csodafiu-szarvas*), hasznos és különös dolgok által nevelődik, hasznos, különös

dolgok kötik le, beéri, de olyanképpen éri be, mint a nép, a szükségessel, azon az áron, hogy e szükségéstől egy percig sem idegen a végtelen. Egy zárt paraszti világ küldöttje, mindössze huszonnégy esztendő, amikor megjelenik első kötete, a *Tűnj el fájdalom*. Lelkes, csupa láz kötet, és naiv is. De nem kell sok, fél évtized se, és a költő igénye az igazság felé szimatoz kapó férfiúé. Meglehet, éppen e világosodásból, mondhatni a másodszeri s kétellyel feltüzelt eszméletből kel életre a szürrealizmushoz hasonló látomásos-metaforikus kifejezőmódja: ahogy, ráérezve lelke rendkívüli színbőségére, leszakasztja magáról a sápadt hétköznapokat; ahogy verseiben mindinkább egymásba illeszkedik valóság és valóságfelettség; ahogy korának abszurdításaira döbbenve és saját korábbi szavaival is dacolva megszövegezi költői önfelszabadítását. Hogy aztán e dac párját ritkító előadás-móddhoz jusson a *Himnusz minden időben* című kötetben. A tökéletesedés véletlenje e könyv? Tengerbe dobott palack, üzenet egy roskadt korból? Nem, az ilyen nem lehet találmomra, vaktában születő könyv. Ez immár a művelt csoda; egy könyv, amelyben együtt van a *Himnusz minden időben*, *A város címere*, a *Ki viszi át a Szerelmet*, a *Vérugató tündér*, a *Tűz*, a *Szárnyak zenéje*, a *Versmondó*, a *Búcsúzik a lovacska*, a *Menyegző*, a *Zöld Angyal*, a *Csontváry*, a *Bartók és a ragadozók*, a *József Attila!*, a *forró szél imádata* – hatását a magyar költészetből sohasem lehet többé kivonni. Éltek belőle szépszerével, tódultak hozzá élőködők is rendszeren. Hasonló osztályú könyv egész költészet-történetünkben jó, ha két-három akad. Az akarat itt csakugyan megtette a magáét: Sziszüphosz megint egyszer felért a hegytetőre, s egy másodpercre megáll, szétnéz. *Arccal a tengernek...*

Egy könyvről esik szó (amelyből a *Csodafiu-szarvas* is hoz: *Himnusz minden időben*, *Cinóber fényben*, *Kék hegyek hidege*, *Tálat a lélek*), egy könyvről és sokkal többről. Valami kivételesen szuggesztív méltóságról, haragról és szeretetről, a természetes erőről, amelyben lélek van, tehát hitből fakad,

átissza a költő szavait, amiként a temperamentumot az intelligencia, a helyet a távlat. Aszkézis, szenvedély, vallomás: ez Nagy László. Rusztikus, vad és gyöngéd. Átszellemült, akár a keresztény himnuszok. Azt mondja: „tisztának a tisztát őrizzük meg”. S azt kérdi: „Ki becéz falban megeredt / hajakat, verőereket?” Kicsit a misztika felé hűz, de mindig visszalép az élethez, mielőtt maga is mítosszá válnék. Kelet felől éri el délt. Jussa a hagyomány és a lázadás. És például *A jövő vacogása* – íme, a tartás, a bátorság az 1960-as évek Kelet-Közép-Európájából: „vacog a jövő, járhat bárhol, / pofára-hullt múzsák napos háta / beborult, nap helyett bárd világol!” Ez a vers sajnálatosan hiányzik a *Csodafüszarvasból*, de emez szoros verszenéi szintén egyre keserűbb, reszketőbb jelenről, jövőről húznak: „Üstökös tündököl, / hallik suhogása, / vérhörpölő fejét / hajtja vértócsákra” (*Üstökös tündököl*). „Jó voltam én, jó voltam én azelőtt / Szivárvánnyal írtam be a levegőt / Átváltozott gyászfekete szalagra / Hétrét kéne görnyedeznem alatta” (*Táncbéli tánc-szók*).

E verszín, keserves, drámai képekkel telt képzettség szemben állna avval a vértestvéri ragaszkodással, amely Nagy Lászlót a földhöz, a táj hazához, egyáltalán: a körötte zajló valósághoz köti? Szemben állna azzal, amit Ady magyarságrajongásából, jellegzetes magyar szimbolizmusából magába szívott? Szemben állna a József Attila-iskolában tanultak gyémánt kemény logikájával?

Néhányan szeretik őt a népi szürrealizmus kissé szeszélyes kategóriája alá sorítani. Ez a minálunk kétesse lett (vagy jobban mondva kétesse tett) fogalom az irodalomban egy sajátságos lírairányt cégjegyez. Azok a népi gyökerű, plebejus szemléletű poéták e fogalom megszemélyesítői, akik a népköltészet formái, tartalmi megoldásait szürrealista elemekkel bokrosítják. Az irányzattal feleselők viszont úgy vélik, a törekvés modernsége réges-rég belefulladt a politikába. Arra, hogy a népi szürrealizmus valójában mit

takar, alighanem Kormos István mutat rá legtalálóbban. Egy alkalommal, meséli Kormos, ő és nagyanyja együtt üldögéltek a kályha mellett; a nagymama egészen elrövedve, történetesen egy sámlin kuporgott. Kormos, hogy megtörje kettejük egyre kínosabb csöndjét, megkérdezte: min gondolkodik úgy, mama? Hogy min gondolkodom, fiam? – jött a válasz. – Látod, sámlin. Világos: akinek gondolkodás közben sámlin a helye – sámlin gondolkodik. Ez az egyenesnél egyenesebb csavar, ez a népi szürrealizmus. Ámbár a népi észjárás egyszerre asszociatív és szimplifikáló jellegét s földies bölcsességét pontosan annyira megokolt s annyira oktan összefűzni a nyugati lázongóktól érkezett szürrealizmussal, mintha a konstruktivizmusból népi konstruktivizmust, a dadaizmusból népi dadaizmust kreálnánk. (De különben miért is ne! Miért ne lehetne az „Antanténusz, szórakáténusz, / szóraka-tiki-takalabala-bimbambusz” a népi dadaizmus terméke?)

Akárhogy is, Nagy László kifogástalan művek sorával bizonyítja, hogy más dolog a fogalmak (példának okáért a népi szürrealizmus) anatómiája, más dolog gyanúval nézni egy művészi irányt, s rajtakapni valóságos bűnein a világot, és megint más dolog a helyettesíthetetlen költői klasszis. Az érett alkotó messze kanyarodik egyes korai elkötelezettségeitől, lírája új szimpátiákat fogad magába. Az a misztikus szóhit, amely művei javát oly hatalmasan kifejlesztve tartja, valami sajátos módon épp a groteszk révén, a nyugat-európai versirányok szelében frissül föl. Ha a bolgár népköltészet élénk, festői motívumaiból itt egy nagy magyar költő ifjúsága ragyog vissza, a hőszín hajú férfinak, lám, kedve támad az elektromos gitár keltette izgalomhoz. Beatköltőket fordít, vagy például a versesszét gyártó amerikai Olsont. A mitikus síkokon tükrözött reliefszerű valóságdarabkákban az indulattal immár az ironia is fel-felébred. Egy módosult szemléletben ragadja meg a kort, és kicsúfolja – indulatból, káromkodásból épített vers-

katedrálisai mellé immár odasorakoznak a gonddal és megható rafinériával felhúzott versházacskák, egyiken-másikon készakartan csálé az ablak, ferdül a tető. Mégsem másodosztályúak, nem alsóbbak a vers-dómnál, hanem mások. Élcel a mester. Izmos nyelvezet, egészség, megannyi groteszk lelemény és valami ősi, földies érzékiség a Kondor Béla képeihez írott hét vers 1977-ből. „Túnődés mártírja ifjan s elevenen / fiúk ti holtak ez vagyok ó nem a szégyen / pirít s nem kutyaalázat párázza be / a hét világot átütő szemet fiúk / süvítésen-e szárny a távlaton-túli / távlatba mit bemértem égi gengszter.” A fájdalomosan és kacagva színre vitt művészsorsra ráadás a gúny: „égi / sugallatot hallgat: kisasszony mennyországgal / díjazom a kínját kisasszony legyen erős / kisasszony ha lehet vigyázzon a művész úrra”.

Telhetetlenségre vall, tapintatlan a kérdés: e kései darabokból legalább egynek nem juthatott volna hely a *Csodafiu-szarvas* valamely lapján? S az érzés teli *Műtét anyánk szemén* gyönyörű záró képe, e minta szürrealizmus („Menekvés? Diadal? Már édes mindegy. / Szemednek íriszében sík arany / székecskén üldögélek. Nincs szavam.”) csupa gyöngédség, csupa megfőkezett erő. S a *Műtét*...-hez képest micsoda ironikus stíl az *Arany úr, az őszikék meg én*; és nem akármilyen fonák lecke: „E violamagban kerengő / jégvirágos üveghintőban, te bús Arany úr, / a szememre csúszott

fekete kalap alatt / hahotázik a hús és viogyorog a csont.” Hogy e két improzálás műnek is ki kellett maradnia (mert nem egyszerűek, az bizonyos) a mostani alkalmi gyűjteményből, más kérdés. Lám, a *didergő ezüstfiú* például már nem is éneklí, mint inkább föltárja az idillt: „megrettent a virág, de továbbra is mézel, / nincs mód e zöld üzemekben kitűzni a gyászlobogót.” (Emlékszünk még? „Műveld a csodát, ne magyarázd.”) Maradjunk tehát annál, hogy a határos nem határtalan. Azon kívül pedig valóban nem szűkös panoráma a *Csodafiu-szarvasé*; annyira nem az, hogy a *didergő ezüstfiú*, amivé Nagy László lett, könyvének vége felé immáron tulajdon gyermekét kíséri haza énekkal: „Föld-hó-kohóarcú világöreg-ösök / hazaérnek csengős pásztorok, regösök, / parasztok, timárok, vasverő cigányok, / költők s holdsütésben forgó szent zsványok. // Ezt higgyed s ne félj, hogy aggódva igézlek, / nem kötelez: kísér oroszlános ének, / úgy is ha kifogytam léteimből, boromból, / játszva lábaidnál mormol és dorombol” (*Kísérőnek fiának*).

Mi ez az egyszerre túlgülemelő és egyensúlyos szenvedély? Hatalmas atyai sóhaj? Az elégia – amikor kedélyes? Talán az is; „az idő immár kiegyenesítve”. De több is! Legfőképpen az, amit ígér: tiszta színekben ragyogó képe a kiegyenesedett időnek. Otthonlét. S út otthonról hazafelé: az időtlenbe.

Kelemen Lajos

KELEMEN LAJOS (1954) író, költő, szerkesztő. Utóbbi könyve: *Tovább a történet* (2014).